

Josep Maria RAMON, *El sindicalisme agrari a la Segarra (1890-1936)*, Pagès Editors, Lleida, 1999, 355 pàg.

Tot i que d'uns anys ençà han aparegut un bon nombre d'estudis de caràcter local o comarcal entorn al fenomen de l'associacionisme agrari de començaments del segle xx, el llibre de J. M. Ramon presenta —al meu entendre— un certa excepcionalitat en un doble sentit. En primer lloc, perquè s'endinsa en un àmbit encara molt poc estudiat, el de les terres de Lleida, una àrea que encara avui compta amb un sector agrari prou important i amb la presència de cooperatives agrícoles com la de Guissona (els orígens de la qual es descriuen en el llibre) que s'han convertit en empreses modernes i amb una posició preeminent en el camp de la comercialització. Tal com afirma el mateix J. M. Ramon, l'oblit dels historiadors amb relació a l'associacionisme agrari de les terres de Lleida és difícil d'explicar. El seu llibre ve a omplir aquest buit historiogràfic i, ja d'entrada com a objectiu, té un interès evident.

Cal dir que no era un objectiu fàcil d'assolir: a banda de poder comptar amb pocs treballs previs, les fonts documentals per caracteritzar el societarisme pagès eren força limitades. Sorprenentment, s'ha conservat poca documentació interna dels sindicats de Cervera i de Guissona, que són el seu principal objecte d'estudi. L'autor ho ha compensat amb una completíssima consulta de fonts impreses que es conserven a diversos arxius (Arxiu Històric Comarcal de Cervera, Arxiu de la Diputació Provincial de Lleida, Arxiu Municipal d'Història de Barcelona, Biblioteca de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Biblioteca i Hemeroteca de l'Institut d'Estudis Ilerdencs de Lleida), especialment de revistes i butlletins, entre els quals ha pogut comptar amb la col·lecció completa del

butlletí del Sindicat Agrícola de Cervera i amb les memòries anuals del Sindicat de Guissona, que permeten seguir amb força nitidesa l'evolució d'ambós sindicats. L'esforç per suplir les limitacions de la documentació és certament encomiable. Dificilment es podia anar més enllà del que ha aconseguit amb les fonts disponibles i el rigor amb què les ha treballat és remarcable. Valgui només un exemple: quan ha analitzat l'activitat del Sindicat de Cervera en favor de la mecanització de l'agricultura comarcal, ha tingut la paciència de contrastar les llistes de socis amb les fitxes dels compradors de màquines agrícoles de la fàbrica Trepat de Tàrraga procedents de l'arxiu de la mateixa fàbrica. La conclusió era òbvia: el protagonisme de les indústries Trepat (a dotze quilòmetres de Cervera) en la mecanització de l'agricultura comarcal havia de limitar l'activitat del Sindicat, però confirmar-ho amb un 40% de socis que compraven directament a Trepat ho deixa fora de dubte.

A més d'aquest treball minucios en la descripció de la mobilització pagesa i el seu impacte en l'economia comarcal, l'autor ha fet un esforç molt conscient per contextualitzar el conjunt del moviment associacionista agrari a Catalunya. Un cop d'ull a l'índex de quadres, gràfiques i mapes (en total prop de la cinquantena) és suficient per adonar-se que fa ús contínuament del mètode comparatiu i que no és un treball localista, és a dir tancat en si mateix, en cap sentit. Tal com afirma Josep Fontana en el pròleg, l'interès d'aquest estudi no es limita a afegir una altra peça «local» als treballs que s'han fet sobre altres comarques catalanes. El fet que estudiï uns sindicats establerts en una àrea eminentment cerealícola i que van intervenir en el procés industrial (la fabricació de farines i de pa) i la comercialització, l'enfronten amb problemes diferents als de les comarques vitícoles, on el cooperativisme no va traspasar l'esfera de la producció. Segons Josep M. Ramon, els sindicats agrícoles de Cervera i Guissona van acabar controlant la pràctica totalitat de la producció bladera de la Segarra i una part important de la que es produïa a les comarques de Lleida i, amb la integració de l'activitat comercial i industrial, van acabar tenint un lloc preeminent en el mercat comarcal de productes agroalimentaris. La fàbrica de farines del Sindicat Agrícola de Cervera tenia una capacitat de mòlta de blat superior a 40.000 kg diaris i se situava entre les principals indústries espanyoles del sector. Les conseqüències que això tenia per a la pagesia segarrena, d'una banda, i per als comerciants i industrials fariners, de l'altra, eren molt diferents respecte del que fins ara s'havia estudiat en el camp de l'associacionisme agrari. El seguiment que fa d'aquests problemes en el capítol 5 (pàgs. 189-248) és un aspecte totalment nou.

En començar aquesta ressenya destacava una doble excepcionalitat d'aquest llibre. La primera, de caràcter temàtic, em sembla que està prou argumentada. La segona és de caràcter metodològic. No és habitual que una monografia comarcal sigui tan ambiciosa en els plantejaments i tan ben organitzada en la manera d'exposar-los. Els qui hagin llegit el treball embrionari d'aquest llibre, que fou presentat el desembre de 1997 com a treball d'iniciació a la recerca a la Universitat Pompeu Fabra, constataran que l'autor ha dedicat un esforç important a millorar l'ordre expositiu amb l'objectiu de donar claredat i solidesa als seus arguments, cosa que el lector ben segur que agrairà. El resultat és una obra molt ben travada, on cada capítol comença anunciant els «problemes» que es tractaran i acaba amb unes conclusions i on el conjunt s'articula en funció dels objectius que es planteja en la introducció, a saber, tres grans interrogants: quan i per què va produir-se l'expansió de l'associacionisme agrari a la Segarra?, quin va ser l'impacte d'aquesta mobilització pagesa en l'economia comarcal? i, finalment, en quina mesura el cas de la Segarra s'ajusta als models de l'associacionisme agrari català? Per contestar aquestes qüestions, el llibre es divideix en dues grans parts: en la primera

(capítols 1, 2 i 3) estudia les dues grans conjuntures socioeconòmiques (la crisi finisecular i la Primera Guerra Mundial) a recer de les quals es va produir la mobilització agrària a la comarca de la Segarra i la creació de les diferents associacions agrícoles. La segona part (capítols 4, 5 i 6) està orientada a explicar les raons de l'expansió del sindicalisme agrari i l'impacte que va tenir en la transformació de l'economia de la comarca. Naturalment, en les conclusions reprèn les tres grans preguntes per fer-ne balanç. A risc de reiteracions inevitables, aquesta voluntat d'identificar els «problemes» amb què s'enfronta la investigació i de tractar de donar-los resposta de manera ben explícita (independentment que aquesta sigui més o menys afortunada: a mi, per exemple, m'han convençut poc les explicacions referides a l'estructura de classes i de la propietat de les terres de Lleida) em sembla un exercici de rigor científic i fins i tot d'honestedat professional.

De les tres preguntes que es formulen en el llibre, la més interessant des del punt de vista historiogràfic i també la més complexa a l'hora de respondre és la tercera. L'estudi del sindicalisme agrari de la Segarra aporta conclusions importants per al coneixement de l'associacionisme agrari català en el seu conjunt. Per exemple, ratifica una vegada més el seu caràcter eminentment interclassista i també el control que n'exercien els propietaris benestants. Això es comprova en el cas de la Cambra Agrícola de la Segarra i l'Urgell, que fou la primera resposta associativa que s'articulà a la comarca enfront de la crisi finisecular i que —com ja han posat de relleu altres estudis— fou un model efímer i fracassat des del punt de vista cooperatiu i mobilitzador de la petita pagesia. I això també es comprova en el model molt més dinàmic i empresarial que representen els sindicats de Guissona i de Cervera, fins al punt que els seus màxims dirigents no tan sols prenién part en les activitats de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, sinó que en formaven part directament com a socis. Certament, durant els anys trenta, la projecció exterior dels sindicats de la Segarra va passar fonamentalment per la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, en la qual van tenir un protagonisme destacat; però també fou en aquests anys quan —en paraules del mateix autor— *«la identificació dels sindicats agrícoles de la Segarra amb les forces polítiques conservadores es va fer més evident»*.

Aquesta identificació amb la ideologia i les forces polítiques conservadores, però, com molt bé diu l'autor, no s'ha de relacionar amb una gestió poc democràtica d'aquestes entitats, ni tampoc és contradictòria amb el seu paper en la dinamització del teixit social i en la consolidació de la cultura democràtica entre la classe pagesa, en la mesura que se'ls demanava una participació activa en la vida del sindicat. En aquest sentit, l'estudi del sindicalisme de la Segarra apunta cap a unes fronteres molt menys rígides i menys nítides de les que establia Andreu Mayayo ara ja fa més de deu anys, en caracteritzar el cooperativisme agrari com un moviment dual. En aquest punt potser l'autor hauria pogut ser més agosarat i replantejar-se la tipologia de l'associacionisme agrari, en comptes d'assumir acríticament el model d'associació «reformista» per als sindicats de la Segarra. Probablement és excessiu fer aquest retret a un primer treball —en molts aspectes modèlic— d'un jove historiador; tanmateix, tal com diu Josep Fontana, el seu estudi conté prou elements per analitzar des d'una altra òptica el cooperativisme agrari. És per això que aquest estudi és valuós i podem afirmar que constitueix una aportació rellevant dins de la historiografia de l'associacionisme agrari del primer terç del segle xx.

JORDI PLANAS I MARESMÀ
Universitat de Barcelona